

Kertomus amanuenssi Jorma Leppäahon kaivauksista Sääksmäen Tarttilan kylän Saaren rautakautisessa kalmistossa Etu-Saaren tilan maalla. Tutkimukset paikalla suoritettiin 27/5 - 7/6 1947. Apulaisina olivat ylioppilas Eva Wallén ja taiteilija Väinö Arpo. Löydökset päänumerolla 11717. Saaren kalmiston yleistopografiasta ja paikan lukuisista uhrikivistä katso tarkemmin Esko Sarasmon stip. kertomusta vuodelta 1945 museon top.arkistossa.

Etu-Saaren tilan omistajan agronomi Joivo Tiaisen ilmoitettua muinaistieteelliselle toimikunnalle, että hautaraunio 35 (Sarasmon kartalla) jäisi tilan uuden puimalan rakennustyön jalkoihin, sai allekirjoittanut tehtäväkseen suorittaa paikalla tarpeelliset tutkimukset. Tarkoitus oli tutkia myös Sarasmon toteama, osittain tuhoutunut raunio 1. Ajan puutteen vuoksi oli luovuttava kuitenkin tästä samoinkuin koko suuren Saaren kalmiston kartoittamisesta kartoituskoneella. Sarasmon askelmitoin tehty karttaluonnos osoittautui muuten varsin käyttökelpoiseksi.

Hautaraunio 35 oli koskematon, suuren 8-muotoinen ja sen suunta oli miltei luoteis-kaakko. Tutkimuksien aikana selvisi, että raunio jakautui kahteen erilliseen osaan, joista kaakonpuoleinen ja pienempi oli muodoltaan epämääräisen nelikulmainen ja kooltaan n. 10 x 10 m^{±?}. Tämä erillinen raunio saatettiin tutkia täydelleen. Se olisikin jäänyt miltei kokonaan uuden puimalarakennuksen alle (kartta n:o 1). Kaksoisraunion suurempi puoli, kooltaan n. 10 x 15 m oli varojen puutteessa

jätettävä kokonaan tutkimatta. Puimalarakennuksen betonista valettavaa kivijalkaa varten kaivettiin kyllä n. 1/2 m levyiset ojat kiinteään kivitykseen asti ja löydökset kerättiin talteen. Täten joutui tutkimatonta aluetta, kartan 1 kirjaimilla a - b - c jäämään puimalarakennuksen alle. Maanomistajan ilmoituksen mukaan tuo alue ei kuitenkaan joutuisi rakennustöissä pengottavaksi, vaan jäisi sellaisenaan korkealla sijaitsevan lattiapinnan alle.

Kaksoisraunion tuhoutuvaksi joutuva puoli tutkittiin kuten sanottu kokonaisuudessaan. Raunion eteläisessä kulmauksessa oli suuri maakiintoinen kivi. Minään silmäkivenä sitä ei tietenkään voi pitää se kun sijaitsi aivan raunion reunassa. Suuret maakivet ja jättimäiset siirtolohkareet muuten ovat Saarenmäen maaston erikoispiirteitä. Raunion kaivaus suoritettiin neljänä sektorina, kuitenkin niin, että varsinainen kiveys jätettiin paikoilleen kokonaishavaintojen tekoa varten. Toisinaan leikkaavat sektorilinjat valittiin raunion korkeimpain kohtain mukaan ja kaivauksissa osoittautuikin, että linja a - b tuli olemaan liian lähellä eteläpuoleista reunaa. Profiililinjat etelä-pohjoinen ja länsi-itä olisivat ilmeisesti olleet parhaimmat.

Todistuksena siitä, miten paljon kumpumaiset hautarau-
niot, kuten tämäkin, ovat saattaneet vielä myöhempiä aikoi-
na kasvaa korkeutta, osoittaa ruutujen B II - III:n - D II -
III:n vaiheilta päällimmäisenä todettu 15 - 20 cm vahvuinen
peltomultakerros, jonka alla oli suuria hiilenkappaleita tai
jätteitä puolipalaneista puista. Vanhojen paikkakuntalaisten
kertoman mukaan aivan tutkittavan raunion vieressä ja etelä-

puolella oli sijainnut riihirakennus. Tuli oli sen aikoi-
naan tuhonnut, joten raunion pintakerroksessa olevat palo-
jätteet täytyivät olla peräisin mainitusta riihestä.

Mitään varsinaista reunakiveystä rauniolla ei näytä
olleen. Monet ruutujen C V - VI ja D V - VI:n alueilla
olevista miehennostannaistatsuuremmista kivistä olivat var-
sin irtonaisia ja siten uskottavasti myöhemmin paikalle
kieritettyjä. Eteläkulmauksessa olevan maakiintoisen kiven
viereen oli nostettu pystyyn lähes 1 m pituinen kivi
ja kiillattu pienemmällä kivellä huolellisesti paikoilleen.
Raunion kivilatomus oli suuren kiven luoteispuolella reu-
nassa hyvin huolella tehtyä samoin vastakkaisella reunalla
ruutujen D III - IV:n vaiheilla. Erikoista on, että ruudun
B V:n kohdalla, josta runsaimmat löydöt tulivat, kiveys oli
hyvin hajanainen. Varsinaiseen latomukseen käytetyt kivet
olivat yleensä päänkokoisia ja sitä pienempiä, ja kuten
kartastakin näkyy tulella kulmikkaiksi loheaneita. Erikoista
oli, että n. 1,5 x 2 m suuruinen ala ruutujen A II - III:n
ja B II - III:n alueilla osoittautui miltei "kivettömäksi".
Latomusta ei ollut ja kulttuurikerroksen muodosti mustaksi
palaneet kivensirpaleet, nokimaa ja suuri määrä eli yhteensä
n. 16 kg palanutta savitiivistettä. Tiivisteen täytynee olla
peräisin savetusta roviarakenteesta, joka, jos se on ollut
paikalla, olisi nähtävästi ollut kooltaan 1,5 x 2 m ja suora-
kaiteen muotoinen. Pohjakivissä oli kyllä palamisen jälkiä,
mutta hiiltä ei paikalta sanottavasti löydetty. Sellaisen
esiintyminen ei toisaalta olekaan välttämätöntä, jos poltta-
minen on suoritettu perusteellisesti hyvän vedon ja kenties

palkeiden avulla. Kuumuus on ollut joka tapauksessa melkoinen sillä savitiiviste on suurelta osaltaan sulanutta ja kuonnaantunutta. Tiivisteet eivät olleet minkäänlaisessa järjestyksessä, eikä ihme sillä poltettua ja valkoiseksi hehkutettua ihmisen luuta saatiin alueelta vain n. 300 gr, joka vastoin täysikasvuisen poltetun ja hehkutetun luurangon paino on verraten konstantti luku n. 3000 gr. (Hackman, Ältere Eisenzeit s. 118). Roviota on siis pengottu ja siitä poimittu suurin osa ihmisen luita pois. Ilmiö on, kuten tunnettua polttohautaustemme tavallisimpia. Koska paikalta ei tavattu mitään kiinteitä jätteitä roviolaitteesta, on tietysti mahdollista, että palaneet kivensirpaleet, kuona, nokimaa ja luuaines ovat paikalle ajettuja. Merkillistä vain on, että latomusta vaille oleva kohta on melkein suorakaiteen muotoinen.

Kaivausten yhteydessä todettu erikoisuus oli paikalle tuotu hieno järvearantahieta. Kaivausmiesten arvion mukaan hieta oli peräisin n. 1 km päästä, Vanajaveden rannasta. Ruudussa \odot IV sitä oli ainakin suuri säkillinen, sillä hietapesäkkeen läpimitta oli lähes 1 m. Hieta alkoi heti turpeen alta, joten raunion ja sen välinen ikäsuhde jäi epävarmaksi. Profiililinjaa c - d tutkittaessa tavattiin ruutujen B II - C II väliseltä yhdyslinjalta kaksi pientä hietapesäkettä, joiden läpimitta oli n. 10 cm. Pesäkkeet olivat mustassa palomaassa, joten ne epäilemättä ovat syntyneet samanaikaisesti itse raunion kanssa. Kenties hieno hieta ainakin tässä tapauksessa on ollut jonkunlaista hautaaninta sekin. Ehkä ei ole sattumaa, että veitsi ym. esineitä löytyi aivan hietapesäkkeiden läheisyydestä. Vain onnellinen sattuma paljasti nuo

pienet hietapussit niiden joutuessa profiililinjan leikkaamaksi. Tasokaivauksessa taitavakaan kaivaja niitä tuskin olisi huomannut.

Polttohautausrituaaleihin kuulua painavaa rautakuonaa saatiin erikoisesti (yht. n. 1600 gr) raunion itäkulmauksen vaiheilta eli ruuduista D II - III, muualta vain jokunen kappale sieltä täältä.

Eläinten luita, niin polttamattomia kuin tulessa paahtuneitakin, saatiin verraten paljon. Pääasiallisesti niitä oli kivilatomuksen päällä, mutta joskus syvemmilläkin. Eläinten luut, kuten saviastian sirpaleet ovat kai suurelta osaltaan muistoja peijaisaterioista. Putkiluut ovat halottuja ytimen saamiseksi j.n.e. Osa saviastianpalasista näyttää kuitenkin joutuneen maahan vain "pars pro toto", sillä muuten ei juuri voi käsittää sitä seikkaa, että jotain erikoisella tavalla koristettua astiaa ei löydy kuin jokunen sirpale. Mitä e.m. luuaineistoon tulee ei minkäänlaista zoologista määrittelyä ole voitu vielä suorittaa. Hevosenhampaat näyttävät kuitenkin - kuten niin tavallista - olevan varsin luukuisasti tämänkin raunion luuaineistossa edustettuina.

Esinelöydökset keskittyivät suurimmalta osaltaan ruutuun B V, josta saatiin hyvä umpilöytö, nimittäin tasavartinen solki, 2 pyöreätä kupurasolkea ja 2 leveätä rannerengasta (N:ot 87 - 91). 12-tappiset kupurasoljet ajoittanevat löydön 900-luvun lopulle tai kenties nuoremmaksikin. Vanhempia viikinkiaikaisia löytöjä samasta ruudusta ovat A-tyypin kupurasoljen kappaleet (96-7 ja 103) sekä leijonasoljen katkelma (95), samoinkuin E-tyypin rautainen keihääkärki. Merovinki-

aikaa on taas pieni tasavartinen solki (91). Ruudusta AV talteensaatu pronssinen vyösolki on myös hyvin vanhalta (500-lukua?) vaikuttava. Ruudusta A IV löytynyt, ohuesta pronssi-levystä kokoontaijutettu vyöhela (36) sensijaan kuulunee nuorimpain esineiden joukkoon. Viikinkiaikaisia ovat myös rautaiset ^vihnan päätehelat (81-2). Saviastialöydöksistä mainittakoon ensinnä ruudusta B II saadut palat, joissa on jyrkkä taive sisäänpäin ja pyöristetyn reunan alapuolella siellä täällä pitkittäisiä ruutuornamenteja (63). Astia lienee ehkä läntisen korkeatasoisemman, merovinkiaikaisen keramiikan jäljittelyä? Ruudusta B V saatiin kokoonliimattua suuri osa ohutreunaista nyörikoristeista astiaa (116); ehkä viikinkiaikainen. Muista tarkemmin ajoittamattomista löydöksistä mainittakoon; A III pronssisormus (27); A IV kuutiokivi (34), sormuksen ja ranne-reenkaan katkelmia (35, 37-8); B II pieni rautainen lehtimäinen riipus (68); B IV tulirauta (80); B V kappale pronssista rannerengasta (94), kaksi -muotoista rautamäärlyä (99) sekä kuolaimia muistuttava esine (100), 2 rautaista soljen neulaa (104), pronssiketjua (109) ja rannerenkaan katkelma (113) sekä kappale puoliputken muotoista rautahelaa (115); C V rautainen soljen neula (134) ja kaksi rautaveistä (135-6) ja pronssiketjua (142).

Mainittakoon vielä, että veitsen ^välityksen ^lalanumeron 154 löytyi n. 100 gr valkoiseksi hehkutettua poltettua luuta (B V - C V:n rajalta). Ruudusta C V saatiin poltettua luuta n. 100 gr (146), B V n. 900 gr (110), B IV: n. 175 (85), B III n. 225 gr (78), B II n. 25 gr (69), A V 50 gr (50), A IV n. 300 gr (44), A III n. 95 gr (29). Muista ruuduista saadut luumäärät

ovat alle 25 gr. Yhteensä koko kaivausalueelta saatiin talteen poltettua ja valkoiseksi hehkutettua luuta tuskin 2000 gr, joka ei voi olla muuta kuin osa haudattujen yksilöiden (vähintään 3?) luuaineksesta.

~~Ö~~öytöjen eriaikaisuus osoittaa, että rauniota voitaneen pitää yhtä hyvin myös pienenä polttokenttäkalmistona, niin maanpäälle näkyvän kumpumainen kuin se muuten on ollutkin.

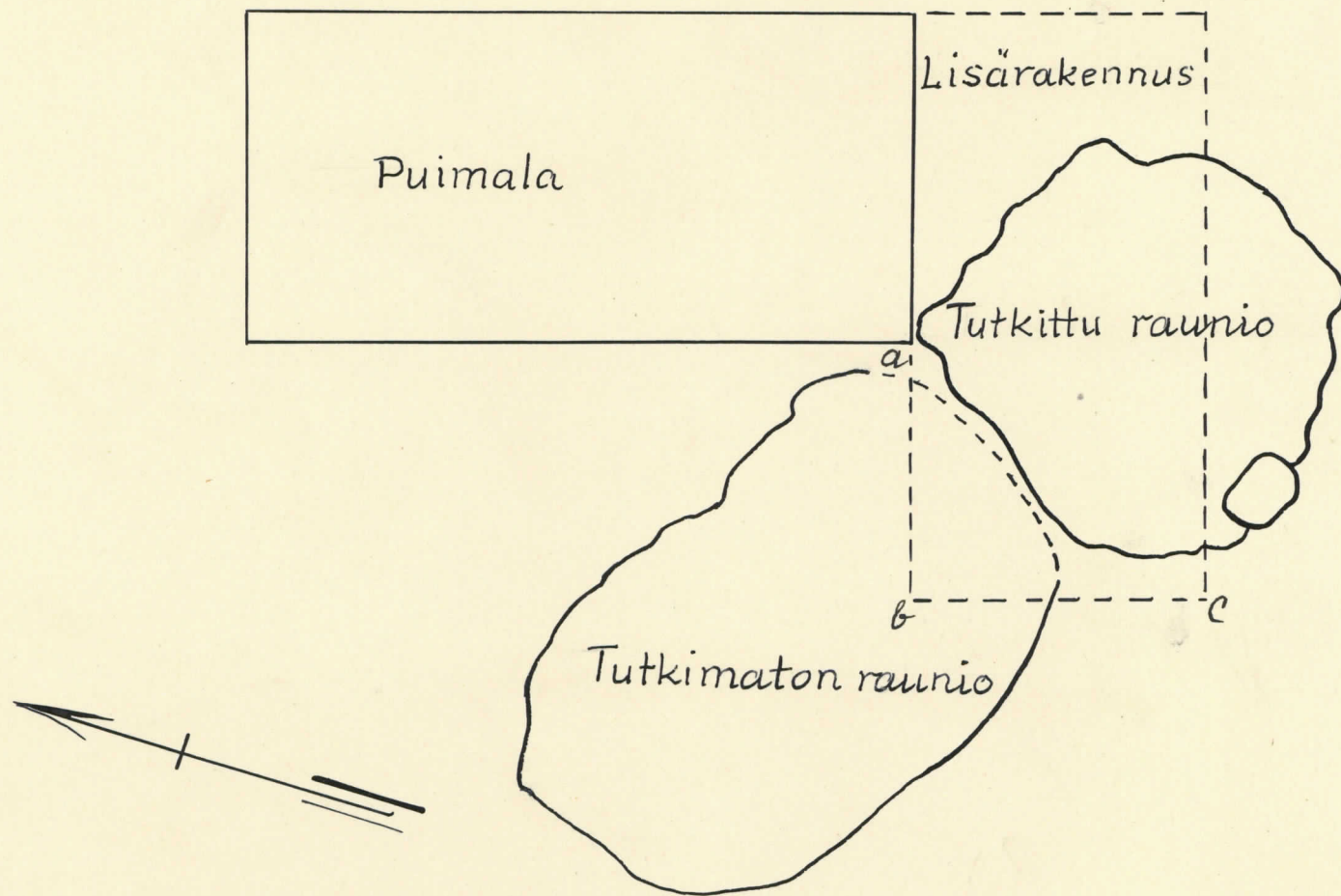
Koko 8-muotoisen^s hautakompleksin ~~n p: o 35:4~~ tutkitun pienemmän ja tutkimatta jääneen suuremman osan välillä oli kuten sanottu selvä ero. Tutkittu alue muodosti oman kokonaisuutensa.

Tutkimatta jäänyt osa näytti rakenteellisessa suhteessa olevan kutakuinkin tutkitun osan kaltainen, sikäli kun lyhyiden ja kapeiden ojien perusteella vielä voi mitään päätellä. Varsinaisia esinelöytöjä ei ojista saatu, mutta sulanut pronssi, saviastian, rautakuonan sekä poltettujen ja polttamattomien luiden palat (169-177) osoittavat että kaksoisraunion suurempikin osa on todistettavasti hauta.

Tätä kertomusta seuraa 2 karttaa ja 10 valokuvaa (E.O:n N:ot 14519-28).

Jouko Leppänen

Tähän kertomukseen kuuluu myöskin 1 valokuva (14528) mahdollisimmasta Tarttilan Hiittiönmäen hautarauniosta.

Sääksmäki, Tarttila, Saari
J. Leppäaho 1947.

1:200

Kartta I

14519. Säiksmäki, Saaren kulmisto
Sillantaan talon vaiheilta
eli luoteen puolelta valokuvatti-
kuna. J. Leppäaho - 47

14520. Säiksmäki, Saaren kulmisto
Hänttön miehen vaiheilta ja sit-
tamen tieltä valokuvatti-
kuna. Sunnuntai- ja lauantai-
päivä. J. Leppäaho - 47.

14521. Säiksmäki, Etu Saari, Ruu-
ni n:o 35 ennen luttimista. Me-
kkinen iso kivi vasemmalla.
J. Leppäaho 1947.

14522. Säiksmäki, Etu-Saari.
I kivanssektori eli roudut 8II-
DII. Suunta länsi. J. Leppäaho 1947.

14523. Säiksmäki, Etu-Saari.
I kivanssektoria kolmannes.
J. Leppäaho 1947.

14524. Säiksmäki, Etu-Saari. Profii-
litiinja a - b roudujen BII - 8II:n
kohdalle. J. Leppäaho - 47.

14525. Säiksmäki, Etn-Saari. Pro-
fiihtilinjä a-b runtojen BII-DII:n
kokoalla. J. Leppäaho 1947.

14526. Säiksmäki, Etn-Saari. Ren-
nön länsipuoleisen uun kivitys
paljastettuna. Valok. suunta koilli-
nen. J. Leppäaho 1947.

14527. Säiksmäki, Etn-Saari. Kii-
rajat. Vas. Eva Wallin ja V. Arpo.
J. Leppäaho 1947.

14528. Säähsmäki, Tarhila.
Mahtavin Hättimäen kanta-
rannioista. Huom! 1-etonin
pääinen "banta" rannion
keskellä. Valok. suunta ku-
takininkin itä. J. Leppä-
aho 1947.